

**CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA ANKARA, AĞRI, KAYSERİ, ISPARTA VE
KASTAMONU İLLERİNDE YAŞAYAN BATIL İNANÇLAR ÜZERİNE FELSEFİ BİR
DEĞERLENDİRME**

**A Philosophical Criticism on The Superstitions in Ankara, Ağrı, Kayseri, Isparta and
Kastamonu During the Early Years of The Republic**

Zübeyir SALTUKLU

Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler
Eğitimi Bölümü Felsefe Eğitimi Anabilim Dalı

zubeyir.saltuklu@atauni.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-7130-8315>

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi-Journal of Ağrı İbrahim Çeçen
University Social Sciences Institute AİCUSBED 5/1 Nisan/April 2019 / Ağrı

ISSN: 2149-3006

e-ISSN: 2149-4053

Makale Türü- <i>Article Types</i> :	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi- <i>Received Date</i> :	20.03.2019-
Kabul Tarihi- <i>Accepted Date</i> :	09.04.2019
Sayfa- <i>Pages</i> : 141-157	 10.31463/aicusbed.542424

<http://dergipark.gov.tr/aicusbed>

This article was checked by

 iThenticate

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA ANKARA, AĞRI, KAYSERİ, ISPARTA VE
KASTAMONU İLLERİNDE YAŞAYAN BATIL İNANÇLAR ÜZERİNE FELSEFİ BİR
DEĞERLENDİRME¹

*A PHILOSOPHICAL CRITICISM ON THE SUPERSTITIONS IN ANKARA, AĞRI,
KAYSERİ, ISPARTA AND KASTAMONU DURING THE EARLY YEARS OF THE
REPUBLIC*

Zübeyir SALTUKLU

Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

Öz

Türkiye Cumhuriyeti Devleti Hükümeti yeni kurulduğu yıllarda halkın arasında yaşayan **"Batıl İtikatları"** tespit etmek için çalışmalar başlatmıştır. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Le Play metodolojisine göre raporlar hazırlayarak İl Sağlık Müdürlüklerine göndermiştir. İl Sağlık Müdürlükleri raporlara uygun olarak çalışmalar yapmışlardır. Bakanlık bu raporları yayınlamıştır. Bizim çalışmamız Ankara, Ağrı, Kayseri, Isparta ve Kastamonu illerine ait raporlarda geçen **"Batıl İnançları"** içermektedir. Bu çalışmalar bize halkın arasında yaşayan batıl itikatların tespit edilmesi ve bunların kaldırılmasına çalışıldığını göstermektedir. Devlet iradesi halkın dünya görüşünün akla, bilime ve gerçek dine uygun olmasını istenmektedir.

Anahtar sözcükler; Ankara, Ağrı, Kayseri, Isparta ve Kastamonu , "batıl itikatlar".

Abstract

The Government of the Republic of Turkey have launched efforts to identify the "superstitious beliefs" among the people during the years when it were newly established. The Ministry of Health and Social Assistance prepared reports according to Le Play methodology and sent them to Provincial Health Directorates. Provincial Health Directors have been working in accordance with the reports. The Ministry has published these reports. Our work includes "superstitious beliefs" in Ankara, Ağrı, Kayseri, Isparta and Kastamonu reports. These studies show us that we are trying to lift the superstitious beliefs among the people. It is desired that the people of the world should be in accord with the mind, the truth and the true religion

Keywords; Ankara, Ağrı, Kayseri, Isparta ve Kastamonu, "superstitious beliefs"

¹ Bu makale 18.20 Ekim 2017, IV Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumunda sunulmuştur.

Giriş

Koskoca Osmanlı İmparatorluğu yıkıldıktan sonra ağır bedeller ödenerek kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin yönetimini Türkiye Büyük Millet Meclisi üstlenir. Ülke ne durumda, ambarımızda ne var diye işe koyulur. **“Her şey cepheye.....”** dendiği Milli Mücadele yıllarında Sıhhi ve İctimai Muavenet Vekili (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı) Dr. Rıza Nur'un direktifleriyle İl Sağlık Müdürlüklerine ülkenin hemen her bakımdan durumunu öğrenmek için Le Play metodolojisine göre taslaklar hazırlanarak gönderilir. Bu taslaklar üzerinde İl Sağlık Müdürleri çalışmalar yaparak Bakanlığına gönderirler. Bakanlık savaş durumuna rağmen gönderilen raporları zor şartlarda yayımlar. Bu iller arasında Ankara, Kayseri, Kastamonu, Isparta ve Ağrı da vardır. Bu yıllarda Ağrı il değil, Doğubayazıt'a bağlı ilçeydi (Dr. Hıfzı Nuri, 1922 s,2).

Bu çalışmamızda adı geçen illerin İl Sağlık Müdürlerinin hazırladıkları raporlarda yer alan **“Batıl İtikatlar”** bölümündeki görüşlerinin aktarımını ve felsefi açısından değerlendirmesini yapacağız.

Rağıp el-İsfehani Müfredat adlı sözlüğünde Arapça bir sözcük olan batıl sözcüğünü, *“Hakkın zıddı, araştırıldığında ya da incelendiğinde hiçbir sübutun olmadığı ortaya çıkan şey”* diye açıklar.

Türkçe sözlükte de Arapça butlan sözcüğünden gelen batıl sözcüğü; gerçeğe aykırı, hükümsüz olma ve boş olma anlamlarını içermektedir.

Batıl sözcüğüne inanç sözcüğünü ekleyerek *“batıl inanç”* dediğimizde bir inanç türünden de bahsetmiş oluyoruz. Dolayısıyla bu bir inancın farklılaşmasıdır ve kendi içerisinde de bir değer taşımaktadır. Ancak buradaki değer olumlu değil olumsuzluğu içermektedir.

Eski Diyanet İşleri Başkanı Süleyman Ateş, *“Batıl inanç ve hurafe, sözlük anlamıyla akla ve gerçeğe aykırı olan aldatıcı sözdür. Masal, efsane ve genel olarak gerçek dışı olduğu halde hoşça giden nakil ve rivayetlere de hurafe denilmektedir. Genellikle büyü objeleri ilgili inançlar da bu terimle ifade edilir”* demektedir.

İslam öncesi Arap kabileleri arasındaki yaşayan batıl inançlarla ilgili de şu bilgileri verir: *“Din dışı alanları da kapsamakla birlikte dinî alanlarda daha yaygın olan bu terim, hemen hemen bütün dinlerde mevcut. Özellikle Arap Yarımadası'ndan çıkmış ve halen yaşamakta olan üç ilâhî din mensuplarında dinin ruhuna aykırı düşünceler, yani hurafeler din kitaplarına sızdırılmış ve yaşama alanı bulmuştur. İslâm'ı kabul eden çeşitli din mensuplarının eski dinlerine ait bazı inançları korumaya devam ettikleri ve bunları diğer Müslümanlara da aktardıkları bilinmektedir. Câhiliye dönemi Arapları, uğura, uğursuzluğa ve cinlerle ilgili çeşitli hurafelere de inanıyorlardı. Cinlerin kertenkele, kirpi, devekuşu, tarla faresi, yılan, tavşan gibi hayvanların kılığına bürünerek insanlara görüldüğü düşünülmesi, karga vb. gibi kuşların uğursuz sayılması, göz değmesinin insanlara da etkili olması bu dönemin inançları arasındaydı.”* (Süleyman Ateş, Vatan Gazetesi, 01.Aralık, 2003).

Yine bir diğer Eski Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz da *“Dinin özünde bulunmayan, birtakım yollarla sonradan dine sokulan ve dini inanmış gibi*

telakki olunan söz, fiil ve davranışların tümü bidat ve hurafe kapsamına girmektedir” görüşündedir. (Mehmet Nuri Yılmaz, Hürriyet Gazetesi 4 Şubat 2005).

Bu anlayıştan dolayı Kuran, insanı batıl inançlardan ve hurafelerden kurtarmak ve onların ne olduğunu temelde göstermek için uyarır; **“Siz ey imana ermiş olanlar! Sarhoşluk veren şeyler, şans oyunları, putperestçe uygulamalar ve gelecek hakkında kehanette bulunmak, Şeytan işi iğrenç kötülüklerden başka bir şey değillerdir: O halde onlardan kaçın ki mutluluğa eresiniz!”** (Maide suresi 90 ayet).

Ayetten de anlaşıldığı gibi evrensel, monoteist dinlerin yaygınlık kazanması ile batıl inançlar gerçeğe aykırı, hükümsüz olma ve boş olma anlamlarını içerdiğinden dolayı batıl sayılarak olumsuz anlam yüklendi. Dine uymayan inançlara batıl dendiği gibi, bir düşüncenin çelişkili ve tutarsız haline ya da modern bilime uymayan anlayış ve görüşlere de batıl, hurafe denmektedir. Çünkü batıl inanç hiçbir kutsal karakteri olmaksızın bir takım sihirselleştirme (ve akıl dışı) tasvirlerle bağlı ve seküler ve daha çok da dünyevidir. (Arslan, 2004, s, 288).

Batıl inançlar hangi tür bir bilgiyle elde edilir? Spencer üç tür bilgiden söz eder: 1. Halksal bilgi (Avamı bilgi) dağınık ve gündelik bilgilerdir. 2. Bu dağınık bilgilerin kendilerine özgü bilim dallarında birleştirilip yasalara bağlanışından elde edilmiş Bilimsel bilgi, 3. Bilimsel bilgileri evrensel yasada birleştirmiş olan Felsefi bilgi. (Hançerlioğlu,1999, 30-31). Avamı bilgi dağınık ve gündelik bilgidir. Batıl inanç ve bilgisi avamı bilgi içerisinde yer alır.

İnsanlık iki farklı zihniyete sahiptir. Birincisi ilkel, mitik, mistik, majik yani büyüsel; ikincisi akli, pozitif yani olgusal zihniyet. Bir üçüncüsü ise, Necati Öner'in teklifiyle dini tefekkür ve felsefi tefekkürden oluşan zihniyettir.

İlkel büyüsel zihniyete hâkim olan güç, bahis konusu hadise veya objeyle beraberdir. Başka bir ifadeyle gizli güç içkin immeneant"dır. Nazarı önleyen güç mavi boncuğun kendisindedir veya büyücü bu güce sahiptir. Dini inançta ise güç kaynağı aşkın (transcendence) Tanrı'dır.

Din alanında yapılan tefekkür sonucu elde edilen önermeler tecrübe ile tahkik edilemez. Bu bakımdan pozitif değillerdir. Bunları büyüsel zihniyetle de açıklayamayız. Dini inançla batıl inanç arasında fark vardır.

Büyüsel zihniyete bağlı inancın kaynağı ya kolektif tasavvurlardır ya da ferdin kendisidir. Dini inançta ise kaynak vahiyle bildirilen bilgidir. Büyüsel zihniyete bağlı bilgi tek tektir, dağınıktır, düzensizdir. Dini inançla ilgili bilgi ise vahye dayalı bu anlamda objektif ve düzenlidir.

Felsefi zihniyet ne pozitif ne de ilkel zihniyet değil, eleştirel yani kritik zihniyettir.

Bu zihniyetler birbirinin devamı değillerdir. Tekâmül zinciri içinde bulunmazlar. Bu üç zihniyet insan zihninin üç ayrı kipidir (modu). Toplumlara göre bunların hâkimiyet dereceleri değişir. İlkel toplumlara hâkim olan büyüsel zihniyettir. İlerlemiş toplumlara ise pozitif ve kritik zihniyet hâkimdir. Fakat her toplumda her üçü de vardır. Hatta tek bir kişide zaman veya yere göre bu üç zihniyet kendini gösterir. Büyüsel zihniyetin tipik temsilcisi büyücü, olgusal zihniyetin tipik temsilcisi

bilim insanı, eleştirel zihniyetin temsilcileri peygamber, veli ve filozoftur (Öner, 1995, S, 25-36, 65-68).

Biz burada batıl itikatlar dediğimizde halk arasında yaşayan hem avamı bilgi hem de bu bilginin sonucunda oluşan ilkel ve büyüsel zihniyeti anlayacağız. Claude Lévi- Strauss, “*Bilinçaltını herkesin kendi kişisel geçmişinin sözcük dağarcığını biriktirdiği bir sözlüğe benzetebiliriz*” der. Koruyucu ruhlar, kötü cinler, doğaüstü canavaralar, büyümlü hayvanlar gibi anlayışların kabul edilmesi ve onlara inanılması insanın evren görüşünü oluşturan bir anlayıştır. Hele hele hasta olan insan hastalığının nedenlerini bu zihniyete dayandırdığında bunlardan kuşkulandırmayı aklına bile getirmez (1983, s, 72-79). Sonuçta bu anlayış onun hem bilinçaltını hem de zihniyetini oluşturur.

Batıl inançların insandaki hangi bilgi, hangi zihniyet içerisinde yerini aldığını belirledikten sonra konumuzu oluşturan “batıl inançları” görelim.

Ankara

Cumhuriyetin ilk yıllarında hastane, eczane ve dispanserler yalnız büyük kentlerde özellikle İstanbul’da toplanmıştı. Osmanlı Devleti döneminde ise eczacılık hemen hemen tümüyle yabancı/ ecnebi uyruklu veya Gayr-i Müslim olan kişilerin tekelinde bulunuyordu. Türk eczacılar ancak 1900’lü yıllardan itibaren bu alanda varlıklarını göstermeye başlamışlardı. 20. yüzyılın başlarında İstanbul’da yaklaşık 220 özel eczaneden yalnızca 10’nun sahibi Türk’tü. 1924 yılında İstanbul’da 300 kadar eczane vardı. 1930’lu yıllarda Türkiye’de 14 milyon nüfusa karşılık 427 eczane bulunuyordu. Birçok ilçede eczane yoktu. İstanbul’da eczane sayısı düşüş göstererek 132 eczane vardı. Bu sayının azalmasında Lozan Antlaşması sonucunda 30 Ocak 1923 günü imzalanan Türk ve Rum Nüfus Mübadelesi Protokolüyle Yunanistan’a gönderilen Rum nüfusun etken olduğunu düşünüyoruz (Kars, 2004, s,111).

Ankara 1925 yıllarında merkez kazasıyla Zir (İstanos), Beypazarı, Nallıhan, Haymana, Bala, Keskin, Yabanabad, Ayaş, Kalecik, Çubuk adıyla on kazaya, İç ve Yozgat adında iki nahiyeye ve 1085 köye sahipti. 1924’de Ankara merkezde 2104 hane olmak üzere 2 nahiyeye ve 72 köyle beraber toplam 21.446 nüfusa sahipti. Bu nüfusun 9090’ı erkek, 12.356’sı kadındı. Vilayet dâhilinde biri resmi, altısı gayri resmi olmak üzere toplam 7 eczane vardı. Resmi eczane Numune Hastanesi’ndeki muntazam ve zengin olan dışarıya ilaç satışı yapılmayan yalnızca bu hastanedeki hastaların ilaçlarının imal edildiği eczanedir. Hususi eczanelerin 4’ü merkez vilayette, 1’i Keskin kazasında, 1’i Beypazarı’ndadır. Merkez vilayette olanlar; en eski Ahmet Şevket Beyin mesuliyeti altında olan ve Belediye Caddesi’nde bulunan muntazam, mükemmel, oldukça zengin “Ahmet Şevket Eczanesi”, keza Kara oğlan Çarşısı’nda mükemmel ve muntazam oldukça zengin Hüseyin Hüsnü Beyin idaresi ve mesuliyeti altında “İstanbul Eczanesi”, Koyun Pazarı’nda Süreyya Rıza Beyin idaresi ve sorumluluğunda “Küçük Süreyya Eczanesi”, Kurşunlu Camii civarında Muhyiddin Hüsnü Beyin taht-ı idare ve mesuliyetinde ve Ahmet Arz Han Beyle müştereken açtıkları “Ankara Eczanesi”, Keskin kazasında Latfik Kazazyan ve Beypazarı’nda Sait Beyin “Beypazarı Eczanesi”dir.

Yine bu yıllar içerisinde Ankara merkezde iki Hastane vardı. Biri “Vilayet Hastanesi”, diğeri “Cebeci Askeri Merkez Hastanesi”. Vilayet Hastanesi 1340 / 1924 Mayıs ayına kadar Özel İdare bütçesinden idare ediliyordu. 1924 senesinde muvazene-i umumiyye /vekâletler bütçesinin bütününe katılarak Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti emrinde “Ankara Numune Hastanesi” adını aldı. Bu müessese Halk arasında Gurebâ veya Belediye Hastanesi olarak adlandırılıyordu. Çünkü önceleri hastanenin işe vesairesi Belediyece karşılanıyordu. Bu hastanede üç pavyon/poliklinik vardı. Dâhili, harici ve akıl hastalıkları poliklinikleri. Bu pavyonların koşullarından üç koşu zührevi hastalıkların hastalarına ayrılmıştı. Hastanedeki yatak sayısı 100 yataktan 150 yatağa çıkarılmış, yüzü fakirlere ücretsiz, ellisi ücretliydi. Yine hastanede bir ameliyathane ve bir de bakteriyoloji laboratuvarı vardı. “Numune” sözcüğü bize Cumhuriyet idaresinin sağlık alanında “Örnek” bir hastane oluşturacağı gayretiyle işe başladığını göstermektedir. Bu yıllara kadar vilayette dispanser teşkilatı yoktu. 1924 Eylülünden itibaren bakanlıkça Keskin, Haymana ve Nallıhan kazalarında birer dispanser açıldı. Bu dispanserlerin giderleri Sıhhiye Vekâletince karşılanmaktadır. Halk, zengin ve fakir ayrımı yapılmadan parasız olarak hükümet tabiplerince muayene ve tedavi edilmektedir. (Dr. Muslihiddin Safvet, 1342/1925, s, 40, 66-69).

Ülkenin genelinde özellikle de Ankara’da sağlık kuruluşları bu durumdaydı. Halkın kendi arasında batıl itikatlara dayalı yapıp-ettikleri vardı. Yılcık hastası olanlara, yılcık taşı bağlanır ve yılcık dedesi tarafından okunurdu. Isıtmaya tutulanlar Namazgâh civarında ‘Uzun dede’ kabrine giderlerdi. Isıtmalı buradan yedi taş alır ve bu taşları suya koyup o suyu içerdi. Kabakulak için hocalara gidilir, şişen bölge mürekkeple yazılırdı. Sıtma için, türbelerin pencerelerine, kapılarına bez bağlamak gibi batıl itikatlar da vardı. Yine Kurşun dökmek ve nazarlık kullanmak çok yaygındı. Erkek çocuk doğurmak içinde zifaktan önce küçük bir erkek çocuğu damat ve gelinin yatağına yatırılarak üç defa o tarafa bu tarafa çevrilerek, ‘doğurduğun oğlan olsun, doğurduğun kuyruk olsun!’ diye üç defa söylenirdi. Doğurduğun kuyruk olsun” sözünden maksat, bolluk olsun demektir (Dr. Muslihiddin Saffet, 1341/1925, s.63).

Anadolu’nun hemen her tarafında olduğu gibi Ankara’da da yatır, evliya türbesi, tekke gibi ziyaret mekânları ile değişik taş, kaya, mağara, minare gibi adak yerleri vardı (Kars, 2004, Sayı 58, s, 119).

Ağrı

Ağrı 1927 yılında il oldu. Bundan önce Doğubayazıt Sancağına bağlı Karaköse adıyla ilçeydi. Bayezîd / Doğubeyazıt Vilayeti Erzurum Vilayetine bağlı bir sancak olarak idare ediliyordu. Bu yıllarda ise bağımsız idare edilmektedir. Vilayetin Bayezid, Diyadin, Kara köse, Eleşkirt, Tutak, İğdir ve Kulp adında yedi kazası vardır. Tahmini olarak vilayetin 1925 yıllarında toplam nüfusu 70.000’dir. Bunların 30.000’i erkek, 40.000’i kadındır. Ermenilerin her bakımdan tahribat yaparak terk ettikleri vilayette mülkî ve beledî hastaneler ve eczaneler mevcut değildir. Yalnız bölgede bulunan 11’inci Fırkanın İğdir kazasının 200 yataklı Merkez Hastanesi ile Bayezîd

istasyonu içerisindeki 50 yataklı Askeri Hastanesinde ve bunların eczanelerinden yararlanılmaktadır. Hastanelerden belediyelerin verecekleri Fukara Hal mazbataları ve edilecek muayene neticesinde verilen raporlar ile mevcut kapasitesinin ancak % 10'u nispetinde fukara halk dâhil "Ol babadaki emre tevfikân" meccanen kabul ve tedavi edilmektedirler. Eczanelerden ise merkez tabiplerinin verdikleri reçeteler ile eczanelerdeki mevcut ilaçlardan fiât-ı mirî/devletin belirlediği fiyat üzerinden ilaç verilmektedir.

1924 /1340 senesi bütçesiyle beşer yataklı muvazene-i umumiyyeye ait olmak üzere Bayezîd, Karakilise ve Tutak'ta birer dispanser açılmıştır. Halkın tababete karşı iyi tutum içerisinde olması için şu tavsiyede bulunur Sağlık il Müdürü: " ..Bunun için bilumum vilayet halkının tababete ısınmalarını temin hususunda muhitte kuvvetli bir teşkilat-ı sıhhiye yapmak ve köylüye yakın mahallerde muayenehane açmak hatta bil umum halka meccanen ilaç vermek ve şehirlerde hastaneler açmak suretiyle hastaneden şifayâb /iyileşmiş olarak çıkacak hastaları halkın görmesi ile tababete karşı müracaatları artmış olacaktır."

İl Sağlık Müdürü Dr. İbrahim Ethem halk arasında yaşayan batıl inanç ve uygulamaları konusunda hepimize çok ilginç gelecek bilgiler verir. *"Halk özellikle de aşiret ileri gelenler hastalığa yakalanınca hastayı deriye çekerler. Koç, koyun ve sığır derisi hayvanın kesilip sıcak sıcak hastanın başı dışarıda kalacak şekilde ayaklarından itibaren çıplak vücuduna sarılır. Başı içeride kalacak şekilde yorganla üzeri örtülür. 2 ya da 3 saatten az olmamak üzere 6 ya da 7 saat terlemesi için bekletilir. Bu sürede havasızlıktan dolayı hastanın iyice rahatsızlığı arttığı ve zehirlendiği de görülür. Yataktan kaldırılarak giydirilir. Bu adet halk arasında çok yaygın bir tedavi biçimi olduğuna inanılmaktadır. Deriye sarma işi ezik, kırık ve diğer durumlarda da uygulanmaktaydı"* (1925,16-17).

Halk arasında hastalıklar hakkında da çok değişik anlayışlar yaşamaktaydı. Bir hastanın burnu kanar ise veya hasta aksırır ise bu durumu hastanın şifa bulacağına delil sayarlardı. Yine bir hasta hastalığı içerisinde sayıklar ve bazı hezeyanatta bulunur ise o hastayı Kürt şeyhlerinden veya (Faki) tabir edilen köy hocalarından birinin okuması ve muska yazması bu muskanın hastanın boynuna asılması inancı vardı. (Dr. İbrahim Ethem, 1925,16). Yine İslam öncesi Türk tıp hastalık anlayışında olduğu gibi insanın içerisinde kötü ruhlar ve cinlerin girmesi sonucunda bunlar kişiyi tutar, ya "karakura", ya "al karısı" olarak kişiyi hastalaştırırdı. (Çavdar, 1992, 310). Bu anlayışın devamı İslam sonrası Türk toplumunda yaşamaktaydı. Bugün bile halk arasında fena ruhlardan, nazardan, kötü ruhlar ve cinlerden korunmak için muska taşıyan kişiler vardır (Baytop, 1985. 6). Ağrı bölgesinde de asabi ve akli hastalıklarda hastalara, cin ve perilere uğramış anlayışı olduğundan hoca tabir edilenlere veya şeyhlere götürmek suretiyle hastayı okutturlardı. Yine halk arasında cin ve perileri uğramış hastadan bunları dağıtmak için suya konularak hülâsası içilen muskaları almak ve ondan son hastanın şifasını beklemek de adettir. Asabi hastalıklar gibi hastalılarda daima okutmak perilere taalluk eden hastalıkların ya okumak ile veya hastanın ölmesi ile son bulacağı kanaati

vardı. Bundan ötürü hocalardan ve muskallardan şifa beklemek yaygın inançtı.(
Dr.İbrahim Ethem, 1925, 16.)

Sıtma, frengi ve trahom gibi halkın sağlığını tehdit eden hastalıklarla savaşmak ancak Cumhuriyet Hükümetleri 'ne nasip olmuştur. Adıyaman ve Malatya'da çok yaygın olan trahom hastalığı (Ayberk, 1935,219). Ağrı çevresinde de görülmekteydi. Körlüğe yol açabilen bulaşıcı bir hastalık- trahom bulunan hasta gözünün kaş üzerine gelmek üzere fesine veya külahına asılmış siyah muskalar taşırlardı. Başının büyük kısmı üzerine yakı yapıştırmırlar. Yakının terkibi: karasakız, içyağı, balmumu, birtakım otlar ve köklerden ibarettir. Hastanın kafasının büyük bir kısmı üzerinden kan aldırılmak suretiyle şifa beklerlerdi. Eğer bilahare hastalık geçmez ise (geçmeyeceği muhakkak ve pek tabii) tabibe müracaat ederlerdi.(Dr. İbrahim Ethem. 1925, s.17.)

Yalın'a göre, *"Türk hekimleri 15.yüzyılda bile ağrıyan kulağa sıcak tatbikat, yağlı damlalar, bitkisel ilaçlar, akan kulağa da çoğu defa sirke ve gene bitkisel ilaçlar kullanmaktaydılar* (1992, s.109). Ancak 1925 yılında Ağrı ve çevresinde yine kulağı ağrıyan hastalarda halk hekimi denilenlerden birini getirip onun uzaktan bakması ile tedavi olunma adet edinilmiştir.

Dr. İbrahim Ethem bir diğer kulak ağrısı için şu bilgileri verir:

"Yine bu hekimler kulak ağrısı hakkında basur diye teşhis koyar ise bu kulak basuruna karşı boz renkli serçe kuşlarından birkaç hane tutularak ağrıyan kulağa tatbik edilmesi ve kuşun ölmesiyle diğer bir kuşun ve bunun da ölmesiyle diğerinin tatbiki suretiyle basur sayılan hastalığın şifası aranılır. Orta kulak iltihabına sebebin kurtlar olduğuna inanılırdı." (1925,17).

Kârın ağrılarında bir ekmek veya kuru üzüm içerisine ufak yarım nohut kadar kibritiyet (kükürt) koyarak hastanın o ağrısına karşı hastaya yutturulurdu. (Dr. İbrahim Ethem, 1925,16-17) Çocuk doğumları için önceden hemen her yörede farklı inançlar vardı. İstanbul'da çocuk evliyadan birine bağışlanacaksa kundak takımı o zatın türbesine bir Cuma gecesi götürülüp sandukasının yanına bırakılırdı. Çocuk için de bir kurban adanırdı. Ertesi gün kundak türbeden alınır, eve getirilir, kibleye karşı olan duvara asılırdı. (Arısan, 1993, 254). Ağrı ve çevresinde de çocuk doğuramayan kadınları hocalara okutmak, hamile kadınların yanına kendi mahreminden başka erkek gitmesi ve gittiği takdirde çocuğun ters döneceği kanaatinde bulunmak inançları vardı (Dr. İbrahim Ethem, 1925, 17).

Eski Türkler arasında yaşayan şaman inançlarından türbelere, kutlu ağaçlara, çahlara bez ve paçavra parçaları bağlamak (İnan,2015, 207) âdeti Ağrı yöresinde de yaşamaktaydı.

"Kabristan civarlarında veya yol üzerlerinde bulunan ağaçların üzerine bulunan ağaçların üzerine bağlanan veya bağlanılan bez parçaları ile sıtmanın geçeceğine ve muradının olacağına inanırlardı. Tabiat varlıklarına duyulan derin saygıdan dolayı bir ağaçtan dal, budak koparıldığı takdirde bu düşüncesizliği yapan insanın perişan olacağına inanılırdı. Vücudunun herhangi bir yerinde romatizma "yel, rüzgâr tuttu" ağrılarını da hocalara okuturlardı. Ve yine Serçe kuşu ameliyesini

basur dedikleri yere kullanarak kuşun ölmesi ile bu durumdan kurtulacağına inanılırdı.” (Dr. İbrahim Ethem, 1925, 17).

Bayezid ve Ağrı yöresinde yaşayan ölüye saygı duyma ve onu rahatsız etmeme anlayışı ile ilgili adetler ve inançlar da vardı. Ölen veya öldürülen bir cenazenin kanunun gerekli görmesi halinde kabirden çıkarılmasının uygun olmadığına ve eğer cenazenin üzeri açılırsa tamamen ölünün ahirette de böyle mülevves (kirli) olacağına ve böyle huzur-u Hakk'a çıkmasının münasip olmayacağına inanılırdı.” (Dr. İbrahim Ethem, 1925, 16-17).

Abdulkadir İnan'a göre, Türk boylarında söylenen efsanelerde ağaç önemli yer tutar.(2015, 65). Ağrı ve çevresinde de Leylek kuşunun yuva yaptığı herhangi bir ağacı veya evi ziyaretgâh bilerek kesmemek ve yıkmamak inancı vardır. Yine Ethem'e göre şu adetler de vardı: *“Üzerinde cesaret ve şecaat muskaları taşımak. Bir mecburiyetleri olmaz ise Hıristiyan halk ile birlikte yemek yememek ve Hıristiyan halkın su içtiği kaptan su içmemek. Eğer yenirse ve su içilirse yemek yediği kabın murdar olduğuna inanarak kabı kırar ya da kalaylatarak kullanırlardı. Hıristiyan vatandaşlarla ilişkilerindeki bu olumsuz tutuma rağmen onların mallarını talan ve yağma ederek eşyalarını alıp kullanırlardı. Azeri halk da Hıristiyan halk ile mümkün olduğu kadar beraber yemek yememeye ve su içmemeye gayret ederlerdi. - Anadolu'nun hemen her yerinde olduğu gibi- hastalarını daha önce kendi bildikleri ilaçlarla tedavi etmeye çalışırlar; ancak hastanın tedavisi mümkün olmadığı ve çaresiz kaldıkları durumda tabibe müracaat ederek hastanın da acele şifa bulmasını beklerlerdi. Hatta kendi fikirlerine münasip gelmeyen tabip tavsiyesini de tutmazlardı. Örnek olarak -zat-ül kasabat-ı hadi (bronşlarda oluşan ateşli rahatsızlığı) bulunan bir hastaya yoğurt tavsiye edilirse yedirmezler. Tabip ısrarla yoğurdu unutmayın, veriniz demesine rağmen hasta sahibi hastaya vermez, çünkü bu hastalığa yoğurt verilir ise hastanın nefesi tikanmış diye itiraz ederler. Yine kurşun yarası, kırık ve çıkık gibi diğer hastalıklar halk arasında tabip olarak bilinenlerin yaptıkları merhemler, fitiller ile tedavi etmeye çalışılırdı. Cilt hastalıklarını da birtakım bitkilerden elde ettikleri merhemlerle iyileştirmeye çalışırlar..”* (1925,16-17).

İbrahim Ethem halkı bu anlayıştan kurtarmak için *“Bu hastalıkların herhangi birini kendi yöntemleriyle tedavi edemediklerinde tabibe müracaat ederlerdi. Kininin sıtma ilâcı olduğunu anlayan halk, hükümet tabibine müracaat ederlerdi çünkü kısa sürede şifa bulduğunu görürler. Vilayetin hemen her yerinde halkın modem tıbbı karşı daha olumlu bakması için muayenehaneler açmak, hatta halka parasız ilaç vermek, kent merkezlerinde hastaneler açmak suretiyle halkın hastaneden şifa bularak çıktığını görmesi gerekmektedir”* önerisinde bulunur (Dr. İbrahim Ethem, 1925- 16-17).

Toplumlarda zihniyet değişikliği olamadan halk arasında yaşayan z eski zihniyeti, ön yargıları, peşin hükümleri değiştirmek oldukça zordur.

Kayseri

Önceleri Ankara vilayetine bağlı sancaktı. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra yeni mülki taksimatta bağımsız sancak olan Kayseri livası Develi, İncesu ve

Bünyan kazalarından oluşuyordu. Toplam nüfusu 222.452'dir. İslamlar/ Türkler 189.014, Gayri Müslimler 33.438'dir. 1205 –6 tarihlerinde Selçuklu sultanı Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından inşa ettirilen Gevher Nesibe Darüüşşifası ve Tıp Medresesi Türk tıbbına uzun yıllar hizmet vermesine rağmen bakımsızlıktan harap durumda bulunuyordu. Ortaokul öğrencisi iken bu tarihi eserin harabe halini görmüştüm (Kars, 2000, s. 291. Çantay, 1992,41. Dr. Hıfzı Nuri, 29. Sarı, 1992, 64).

1922 yılında Kayseri'de Hastane olarak inşa edilmiş bir bina yoktur. Dört hane yan yana birleştirilerek hastaneye dönüştürülmüştür. Binalar gayri muntazam ve hastaneye uygun değil ise de bu binalardan daha iyi bir bina tedarik edilemediği için mecbur olarak hizmet buradan verilmektedir. 1888 tarihinde yapımına başlanılıp 1922 yılına kadar inşaatının yapımına harpler nedeniyle devam edilemeyen Gültepe civarındaki Memleket Hastanesi'dir. (Dr. Hıfzı Nuri,1922, s.,41).Bu tarihten itibaren yapımına hız verilmiş 1924 tarihinde ikinci katı tamamlanmıştır. Bu hastanenin açılışını 14 Eylül 1924 tarihinde Cumhur Reisi sıfatıyla Mustafa Kemal yapmıştır. Açılış törenini önemli bulduğum için olayı aynen vereceğim.

“ Bugün Gazi Hazretleri Hükümet Dairesini, Kumandanlık, Halk Fırkası ve Ticaret Odası'nı ziyaret ettiler ve vaz-ı esası (temel atması) 1300 tarihinde icra kılınmış olan ve henüz ikmal edilen Memleket Hastanesi'ni küşat buyurdular. Reis-i Cumhur Hazretleri hastanenin kapısındaki kırmızı ve beyaz kurdeleleri keserek resmi küşatı (açılışı) yapmak için uzatılan makası eline aldıkları sırada hazirundan biri Zeynel Abidin namında bir zatın türbedarını işaret ederek ' Efendim müsaade buyursanız bir dua yapsın' dedi. Reis-i Cumhur Hazretleri ' Havace efendilerin dua yapmasına hacet yoktur. Cenâb-ı A'lem -çok bilen☞Yüce Allah - benim lisanımı da bilir, duayı ben yaparım' buyurdular. Ve bu müessesenin Kayseri halkı için hakiki bir Daru's-şifa /Onma Evi olmasını temenni ederek burada çalışan ve çalışacak olan kıymetli Türk etibbasının mesailerinde muvaffak olacaklarını, bu suretle milletin sıhhat ve afiyetine esaslı hizmetler ifa ederek vicdani bir memnuniyet duyacaklarını, bu hizmetlerinin yalnız Kayseri halkına münhasır olmadığını ve bütün Türk Milletinin pek muhtaç olduğu hizmet-i mukaddeseyi ifa edeceklerinden tamamen emin olduklarını ve bundan Hâlik ve Hâfız-ı Beşeriyetin- /İnsanlığın Koruyucusu ve Yoktan Yaratıcısının- de memnun olacağını beyan ettikten sonra kurdeleleri keserek içeriye girdi.” (Kars, 2000., 291).

Bu hastaneden başka Millî Mücadele yılları içerisinde 1920 yılında askeri amaçlı 100 yataklı seyyar bir Hastane açıldı. Batı Cephesindeki savaşın uzaması ve Hükümet Merkezinin Kayseri'ye taşınması kararı üzerine yatak sayısı 500'e, 1922 yılında ise yatak sayısı 1000'e çıkarıldı. Buna ilaveten bir revir de açıldı. (Kars, 1994, 114).

Eczanelere gelince merkezde Kayseri Belediyesinin yaptırdığı ve işlettiği Belediye Eczanesi ile Memleket Hastanesinin eczanesi resmi, Şifa, Erciyes, Mardiyan adında üç özel eczane bulunmaktaydı. Yine merkezde Anadolu Tıp, Dırazzade ve Vatan Ecza Depoları vardı. Everek (Develi) kazasında özel bir eczane, İncesu'da Hükümet Tabibi 'ne ait bir eczane mevcuttu.

Dispanserler tahsisat noksanlığı nedeniyle geçici olarak kapatılmış durumdaydı. Merkezde Memleket hastanesinin içerisinde bir frengi dispanseri vardı. (Dr. Hıfzı Nuri, 1995, s, 29).

Kayseri iline ait raporunda Dr. Hıfzı Nuri "Bâtıl İtikâdlar" bölümünde şu bilgileri verir:

Sıtma olan, bazı iç ve dış hastalıklar ile hasta ve sakat olan kişilerin tedavisi niyetiyle mukaddes değerli tanılan kabirlerin ve yerlerin taş ve pencerelerine iplik bağlarlardı. Uyku uyuyamayan çocukların uyuması için bazı mescitlerin direk ve kapı eşiklerine çocuğun başını vururlardı. Ateşli bir hastalığa müptela olan loğusalarm, sıhhat ve iyileşmeleri için ocak evlerinden kılıç veya yazma getirip, kılıcı, loğusanın yastığı altına koyarlar. Yazmayı başına bağlamak ve çocuğun yaşaması niyetiyle ve müptela olduğu illet ve hastalıkların devası için türbe ve kabirlerde, kurban nezretmek ve mum alıp yaktırmak gibi batıl adetler vardı." (Dr. Hıfzı Nuri, 1995, s.26).

Halkın Tıbbı Karşı Vaziyeti şu durum hakkında ise yine bir hekim gözüyle şu bilgileri aktarır Dr. Hıfzı Nuri:

"Şehir ve kasabalarda ikamet edenlerden akli eren tabakanın tıbbı karşı vaziyetleri iyidir. Bu da azınlığı teşkil eder. Büyük bir kısmı, kocakarı ilaçlarına, binaenaleyh ucuz ve zahmetsizce her yerde tedarik edilebilen avam arasında ilaç olarak addedilen maddelere müracaat eder ve hekim olarak addedilen kişilerin tarif eylediği ilaçları tatbik- eder. Hatta üfürükçülere, ocaklara, ebe karılara başvurarak, onların çeşitli ilaçlarını kullandıktan sonra, şayet hasta sağ kalır da bu gibi şeylerden şifa ümidi kalmazsa, o zaman bir tabibe müracaata mecbur kalırlar. Ve fakat bu müracaat, ekseriyetle bir kereye münhasır kalıp, hastasını takip ettirmez. Kimi de ağızdan kapma veya başka birinin ilaç kullanıp da iyi olduğu ilaçları, kendi hastalığına da devadır ümidiyle o reçeteyi yaptırıp kullanır. Veya tabibe müracaata lüzum görmeksizin, tarifleri nazarı dikkate almayarak, harc-ı âlem olan kinin, aspirin, İngiliz tuzu gibi şeyleri her şeye deva sayarak, gayri muntazam bir surette kullanır. Bir taraftan da sıtma için koluna sıtma bağı takmağı ve dalak kesenlere, dalak kestirmeyi ve sarılık için hacibini (ikikaş) arasını ustura ile çizdirmeyi de ihmal etmez". (Dr. Hıfzı Nuri, 1995, s.27).

Akıl Hastalarının Tedavisi bölümünde de Anadolu'nun hemen her yerinde görülen uygulamalar yer almaktadır.

"Hocalara okutmakla mümkün olduğuna hemen herkes tarafından inanılır. Binaenaleyh, hastaya çeşitli muska "nüshalar" takılır. Ziyaretlere gidilir. Adaklar adanmakla uğraşılır. Kadınlarda tıbbı karşı olan yabancılık, erkeklerden fazladır. Bunlar, batıl itikatlara, üfürükçü ve nüshacılar daha çok düşkündürler". (Dr. Hıfzı Nuri, 1922, s.27).

O, köylerdeki durumun çok daha acınacak olduğunu belirtir:

"Çoğu köylülerin tıp ve tabiplerden haberi bile yoktur. Bu zavallılar hastalıkların tabip tarafından tedavi edildiğini bilmezler. Yalnız sıtma için "Sulfâta" kullanmak lazım geldiğini öğrenmişeler de bunun da attar dükkânlarından saf

olmayan birkaç gram, sulfato tedarikiyle alınıp, kullanıldığı zaman geçeceğine inanırlar. Her nevi yara ve bereleri, halk hekimlerine ve "berber" lerine tedavi ettirip veya bunlardan öğrendikleri ve işittikleri gibi tedavi olurlar. Kırık ve çıkıklar, çıkıkçı tabir edilen tabibler veya köy "Nalbantları" tarafımdan tedavi olunur. Geçen sene, bir köyde, dizinin eklem yeri çıkmış olan bir çocuğun, köyün nalbantı tarafından tedavi edilirken o derece sert bir hareket yapılır ki; nihayet diz kemiği dışarı çıkar. Adı geçen mafsal enfekte olur. Nihayet bu vaziyette şehre gelen zavallı çocuğa, ameliyat yapmağa mecbur olduk. Nalbantı "ta'til-i uzv" (Bir organa zarar vererek, işlemez hale getirme) maddesinden mahkemeye verdik. Bütün kadınlar, kadın hastalıkları için ebe karıları ve ebelere müracaat ederler. Albastı "Humayı Nefâsi" için ocaktan [Bu hastalığın tedavisinin halk arasında (ehilleri olan bir sülale) yardım isterler. Her çeşit rahim hastalıkları, frengi ve belsoğukluğu, bu hastalıkların her birine mahsus "ocakları" tarafından tedavi edilir" (Dr. Hıfzı Nuri, 1995, Kayseri, s.26). Yukarıda Ağrı ve çevresinde yaşayan batıl inanç ve adetler hakkındaki benzerlikler gözükmektedir. Bilimde geri kaldığında sosyal hayatta da çöküntü yaşanmakta, sağlık için türlü akıl dışı yollara başvurulmaktadır.

Isparta

Kayseri ve Ağrı'dan bir hayli uzaktaki Isparta'da batıl itikatlar konusu her halde bu iki ilden çok farklı olmayacaktır.

Hamidabat/Isparta vilayetine gelince Eğridir, Karaağaç, Yalvaç ve Uluborlu kazaları ile toplam nüfusu 140.157'dir. Vilayette Hastane bulunmamaktadır. 1330 senesinde meydana gelen depremde yıkılmıştır. Özel vekâletler bütçesi ile yeni bir Hastane yapımına başlanmış yarısına yakın kısmı yapılmıştır. Kış nedeniyle yarı bırakılmıştır. 1336 senesinde halkın da yardımlarıyla 20 yataklı bir Hastane yapılmış, ancak askeriye'nin ihtiyacı üzerine askeriye'ye devredilmiştir. Merkez livada bir dispanser vardır. Eczanelere gelince, merkezde, biri belediye'ye diğerleri özele ait olmak üzere üç tanedir. Ancak özel eczanelerin birisi kapalıdır. Uluborlu'da Belediye'ye, Eğridir'de Demiryoluna, Karaağaç'da özele, Yalvaç'da özel idareye ait olmak üzere toplam 7 eczane bulunmaktadır. Bu vilayette halkın tababete karşı vaziyeti çok iç açıcı değildir. Her kaza merkezde bir hükümet tabibi ve bir kabile/ebe olduğu halde doğum zamanı bunlara müracaat edilmeyerek hamile kadınlar ayaklarından tavana asılarak doğum yaptırılmaya çalışıldığı için çocuk ölüm oranları çok olmaktadır. (Dr. Besim Zühdi, 1338/1922, 28-30).

Dr. Besim Zühdi o günkü adı Hamidabat olan Isparta iline ait raporunda "Batıl İtikatlar" bölümünde şu bilgileri verir: "*Seferde nikâh kıymamak. Bütün hastalıklar, felaketler için tekkelerde adaklardan tesir ve şifa beklemek itikadı bugün müşahede edilmektedir. Cin çarpıkları, peri, cadı hikâyeleri, üfürükçülük bazı türbelere fazla kutsiyet izafesi gibi itikatlar var. Kuşlardan, köpekleri bazılarını uğurlu saymak, Ay ve Güneş tutulması olunca tabanca atmak, havan çalmak, ezan okumak, hava fazla sert ve bulutların bir yere toplanması durumunu lodosa tahvil etmesi için birtakım kadınların haneleri dolaşarak bu poyrazın oğluna lodosun kızını istiyoruz denir. Bu sırada evlerden topladıkları bulgur vesaireyi aş yapıp dağıtmak, çocukları,*

olmayan kadınlar bilinen/maruf dedelerin mezarları üzerine koydukları bezleri birkaç gün sonra alıp bellerine bağladıkları zaman maksada ulaşılacağına inanılır. Çocuğu olmayanların "Yatırkavak" tabir olunan mahalde kurban kesmeleri ve herhangi bir yol üzerindeki çalya bir bez parçası bağlamak adedi vardır. Sıtma hastalığı için kollara düğümlü okunmuş iplik bağlamak. Bazı hanelerin uğursuz olduğunu ve cinli, perili bulunduğunu iddia etmek. Bazı mahallerde sıtma kuyusu tabir olunan bir kuyunun suyundan hastalara içirmek ve çimdirmek. Köy civarındaki kurudan Yanar (dede) olduğundan dolayı odun kesmenin uğursuz bulunduğu ve kesenin başına bir felaket geleceği gibi hurafat ve inançlar yaygın biçimdeydi.

Livaya bağlı Gönen karyesinde Fatih "Balı" sultan ile haremi ve çocuğu metfun bulunduğu civarında bulunan bir kısım ormandan ağaç kesmek katiyen yapılmamaktadır" (Dr. Besim Zühtü Ankara, 1922/1338, s 27). Bu bilgilerden sonra Kastamonu ilinde yerleşmiş batıl inanç ve adetler hemen hemen benzerlik arz etmektedir.

Kastamonu

1922 yıllarında Kastamonu vilayetinin toplam nüfusu 424.600'dür. 12.000 kadarı Hıristiyan'dır. İnebolu, Zaferanbolu, Araç, Cide, Dadayı, Tosya ve Taşköprü adında sekiz kazası vardır. Eczane olarak 10 adettir. Bunlardan 3'ü Kastamonu'da, 2'si İnebolu'da, Zaferanbolu, Taşköprü, Araç, Tosya, Cide'dedir. Halkın tababete karşı rağbeti pek fazla değildir. Hele hasta olan kadın ise çok zaruri olmadıkça hekime müracaat edilmez. Verem olmuş hastanın sırtına akciğer koymak veya tahtakurusu ezerek veya yedirerek, yine eşek sütü içirerek tedavi olmaya çalışırlar. Bu yörede göz hastalıklarını tedavi edenlere 'Kırlangıççılar' denir. Bunlar bir kasırga suretiyle ara sıra her hangi bir köyde görünüp kayıp olurlar. Arkalarında ışığı büsbütün sönmüş kanlı gözler, gözleri gibi ümidi de tamamen kapanmış çaresiz bir durumda bırakarak bir sır gibi ortadan kayıp olurlar. Hiçbir köyde fazla durmamaları kuş gibi konup kalkmaları nedeniyle bu adı almışlardır. Halk çiçek aşısına itikat etmiştir. Son zamanlarda tentürdiyot ve aspirin avamın ilacı olmuştur. Sülfatononun ısıtmaya, kükürdün uyuza iyi geldiğine büyük kanaat getirmişlerdir. Ancak egzamasına tentürdiyot sürerek hastalığı ilerletenlere, hamile hastalara fazla aspirin yutturarak hafif kalplere sebep olanlara da tesadüf edilmektedir. (Dr. Kemal, 1338/1922.s., 19-24)

İl Sağlık Müdürü Dr. Kemal, Kastamonu hakkında hazırladığı raporda yer alan Bâtil itikatlar başlığı altında şu bilgileri verir:

Halk arasında kurşun dökkenler, dalak ve sarılık kesenler, frengiye okuyanlar, hüddam/cin çağırınlar, üfürükçüler, dolandırıcılık yapanlar bugün var olduğu gibi o gün de vardı. "Yine cıva hapları yaparak frengiyi, terementi içirerek ve sakız yedirerek belsoğukluğuna şifa "arayanlar, ayak ağrısına (romatizma ve siyatik)'i yakarak iyi ettiklerini eksik değildi, bunlara ilave olarak karnı ağrıyan birisine henüz yeni kesilmiş karatavuşun cesedi sarılır, ağrıyan gözlere soğan suyu sıkılır, deşilen ya da kesilen yaraların üzerine bal ile çam sakızı veya örümcek veyahut ezilmiş askarit yapıştırılırdı. Kastamonu'da yaygın bir inanç da aşılama işidir. Köylü ve kasabalı herkes ilkbaharda çiçeklerin açtığı zamanda çocuğunu kapan aşıcıyı aramak için köy ve kasabalara

koşardı. Halk, hastalığı için doktoru birinci dereceden kendisi, ikinci dereceden diplomasız olduğu halde hekim geçinen hekimler ve üçüncü dereceden yani en son başvuracakları kişi de diplomalı tabiplerdi (Dr. Kemal, 1922, s,15-52).

Yine Dr. Kemal, Kastamonu da halk arasında hasta kadınların zaruri olmadıkça doktora gösterilmediğinden ve götürülmediğinden bahseder. Halk arasında hummalı hastalıklara yakalananlara ağrıya tere yatmış denirdi. Göz hastalıkları için ilaç veren, yeri geldiğinde de gözlerdeki katrağı yani halk arasında ifade edilen perdeyi dilleriyle alan “Kırlangıç” cıvar vardı. Kanunen yasak olmasına rağmen bu işi yaparken çok insanın gözünü kör etmekteydiler. Hiçbir köyde ve kasabada uzun süre durmamaları, izlerini kaybetmeleri, hatalarını asla kabul etmemeleri nedeniyle bir kuş gibi konup kalkmalarından dolayı bu adı almışlardı (Dr. Kemal, 1922, s,15-52).

Celal Nuri (İleri) de 29 Teşrin-i Sani/Kasım 1922 tarihli İkdam Gazetesinde konu hakkında şöyle demektedir: “*Kırlangıç ıtlak olunan göz hekimleri her sene memlekette perde ameliyatı bahanesiyle ne kadar ve ne kadar göz çıkarıyorlar*” (1992, s, 54-55).

Yukarıda birbirinden oldukça uzak illerde görev yapan il sağlık müdürlerinin raporlarında ortaya koydukları halk arasında yaşayan batıl itikatların ortak yanı Cumhuriyetin halk arasında yaşayan “*Batıl İtikatlar*” konusunda devraldığı anlayışı ortaya koymasından önem arz etmektedir.

Bütün bu inançlar ve ayinler Mircea Eliad'e göre, hiç kuşkusuz bizi büyüsel ilkel zihniyete götürmektedir. İp ve çaput bağlama, büyü yapma Tatarca'da, Latince'de, Yunancada ve Sanskritçe'de ifade edilmektedir (1992, s,118-120). Ancak Kur'an'da Ali İmran 103 ayetinde “*Hep birlikte Allah'ın ipine sımsıkı tutunun ve birbirinizde kopmayın...*” şeklinde ifade edilen bağlanma bize dinin de bir bağlanma olduğunu ifade etmektedir. Ancak büyü anlamına değil. James G. Frazer'in ifadesiyle, Avrupa'daki Ari ırkının din tarihinde ağaçlara tapınma önemli bir rol oynamıştır (1991, C.I, s, 57). Yine ona göre ilkel insan ya kötülükleri bir başkasına aktarır ya da kötülükleri kendinden defeder (s,142-170).

Sonuç

Her beş ilimizde halk arasında yaşayan batıl itikatlar en çok il sağlık müdürlerini etkilemiştir. Bu itikatlardan halkı kurtarmak için tıbbın geliştirilmesi gerektiğini önermişlerdir. Devletin belki de en asli görevlerinden birisi de halkın akıl ve ruh sağlığını korumaktır. Akıl ve ruh sağlığı doğru olmayan bir toplumla iyi, doğru ve güzel bir hayat nasıl gerçekleştirilir.

Toplumunun bu durumunu dert olarak gören ülkenin aydınlarından M. Şemsettin (Günaltay) 1332 yılında yayınladığı *Hurafatdan Hakikate* adlı eserinin öz sözünde “*Bir vakitler cihanın en hâkim ve en terakki milleti halinde yaşamış olan Müslümanlar, bugün zelil ve çamurlarda sürünüyor, hakir ve esir tokatlar altında...! Bir zamanlar dünyaya şanlar yağdıran rayet (bayrak olan) İslam, bugün sürüngen olmuş, asırlarca cihanları titreten Müslümanlar, bugün*

taht-ı esaret ve zillete sükût etmişler...! Evvelki Müslümanlar hakikatin perest şikârı (gerçeğe tapıncasına onu araştıran) idiler, şimdiki İslamlar ise hurafatın esiridir. Evvelki Müslümanların dini onlar sa'i (çalışma) ve irfan nurları ışar (bildiriyordu, anlatıyordu) ediyordu. Şimdiki Müslümanların itikatları ise kendilerini zulmet ve hüsrân uçurumlarına doğru sürüklemektedir” 1332, İstanbul, s., 3-5).

Mehmet Akif Ersoy de temiz ve muazzez indirilmiş İslam'ın uydurulmuş bir din haline nasıl getirildiğini şu mısralarla dile getirir.

“Bakın ne hale getirmiş ki cehlimiz dini:

Hurafeler bürümüş en temiz menab'i'ni.”

“KADERMİŞ” Öyle mi? Haşa, Bu Söz Değil Doğru;

Belanı İstedin, Allah da Verdi... Doğrusu Bu.

“Çalış” Dedikçe Şeriat, Çalışmadın, Durdun,

Onun Hesabına Birçok HURAFE UYDURDUN!

Sonunda Bir de “TEVEKKÜL” Sokuşturup Araya,

Zavallı DİNİ ÇEVİRDİN Onunla MASKARAYA!

Bırak Çalışmayı, Emret Oturduğun Yerden,

Yorulma, Öyle ya, Mevla Ecir-i Hâsır İken!

Hurafeler, üfürükler düğüm düğüm bağlar

Mezar mezar dolaşır hasta baktıran sağlar

Bir baksana gökler uyanık ye uyanıktır

Dünya uyanırken uyumak maskaralıktır...

O Buhârâ, o mübârek, o muazzam toprak;

Zilletin koynuna girmiş uyuyor müstağrak!

İbni Sînâ'ları yüzlerce doğurmuş iklim,

Tek çocuk vermiyor âgûşuna ilmin, ne akım!

O rasad-hâne-i dünyâ, o Semerkand bile;

Öyle dalmış ki hurâfâta o mâzîsiyle:

Ay tutulmuş, «Kovalım şeytanı kalkın!» diyerek,

Dümbelek çalmada binlerce kadın, kız, erkek!

Bu havâlide cehâlet ne kadar çoksa, nifâk,

Ya açar Nazm-ı Celîl'in, bakarız yaprağına;

Yâhud üfler geçeriz bir ölünün toprağına.

İnmemiştir hele Kur'ân, bunu hakkıyla bilin,

Ne mezarlıkta okunmak ne de fal bakmak için!

(Ersoy, 1987, s. 213-221).

Millî Şair bu eleştirisini yaparken Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, yeni devletin halk arasında yerleşmiş batıl itikatlardan nasıl kurtarılması ve yüce İslam dininin yaşaması hakkındaki anlayışını şöyle dile getiriyordu: *“Türk milleti daha dindar olmalıdır, yani bütün sadeliği ile dindar olmalıdır demek istiyorum. Dinime, bizzat hakikate nasıl inanyorsam, buna da öyle inanyorum. Şuura muhalif (anlayışa ters), terakkiye mani (ilerlemeye*

engel), hiçbir şey ihtiva etmiyor (içermiyor). Hâlbuki Türkiye'ye istiklalini veren (bağımsızlığını sağlayan) bu Asya milletinin içinde, daha karışık, sun'i (yapay), itikat-ı batıladan ibaret (batıl inançlardan oluşan) bir din daha vardır. Fakat bu cahiller, bu acizler sırası gelince tenevvür edeceklerdir (aydınlanacaklardır). Onlar ziyaya (aydınlığa, ışığa) takarrüp edemezlerse (yaklaşamazlarsa) kendilerini mahv ve mahkûm etmişler demektir. Onları kurtaracağız." Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, III, s. 70.

Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı yapan hemen tüm Diyanet İşleri Başkanları batıl ve hurafe inançlarla İslam dinin bir ilgisizliği üzerinde durmuşlardır. Eski Diyanet İşleri Başkanı Süleyman Ateş bu anlayışı şöyle ifade eder: "Kur'an-ı Kerim'in temel misyonu, insanları yaratıklara tapmaktan kurtarıp sadece Allah'a kul yapmaktır, ibadet edilmeye, tapılmaya lâyık tek tanrının, yalnız Allah olduğuna, O'ndan başkasına tapmanın hiçbir yararı olmadığına; tersine, bunun, insan ruhunu aşağılatacağına dair pek çok kanıt mevcut. İslâm'da hurafe ve şirk kesinlikle yasaklanmıştır. Tavuğun, karganın ötmesinden, kedinin geçmesinden, bir kuşun uçuşmasından vehme kapılmak; cuma akşamı eve süpürge vurmamak, zemheri ayında ev temizliği yapmamak; falan veya filân gün yıkanmamak tamamen bâtıl inançlardan kaynaklanır, bu tür inançların dinde yeri yoktur.

İslâm, aklın ve insan ruhunun gelişmesine engel olacak her türlü inancı kökünden kazımak istemiştir. Hurafeler, bâtıl inançlarla ruhun ve aklın evham ve tereddütler içerisinde çalkalanmasına izin vermemiştir. Kur'ân: "İşini onlara danış, karar verince de Allah'a dayan; çünkü Allah kendine dayanıp güvenenleri sever" (Âl-i İmrân: 94/159) buyurmaktadır (Süleyman Ateş, Vatan Gazetesi, 1 Aralık 2003).

Yine bir diğer Diyanet İşleri Başkanlığı yapmış olan Mehmet Nuri Yılmaz da "Dinler tarihi incelendiği zaman görülecektir ki; hemen hemen her devirde bidat, hurafe ve batıl inanışlar, toplumların ortak problemi olmuş, daima gündemdeki yerini ve önemini muhafaza etmiştir" görüşündedir. Yine devamla O, "Bu, dün olduğu gibi bugün de böyledir. İslam dini ile bağdaşmayan, akla ve mantığa uymayan, farkına varmadan insanı yüce dinin özünden uzaklaştıran bidat ve hurafeleri, bazı farklılıklarla hemen her kesimde ve bölgede görmek mümkündür. İslam'ın ulviyetini ve kutsiyetini gölgeleyen, onun dinamizmini ve hamleci ruhunu menfi yönde etkileyen bu asılsız inanç ve uygulamalara karşı mücadele etmek ve yüce dinimizi bidat ve hurafelerden arındırmaya çalışmak, her olgun müminin asli vazifesi olmalıdır. Bidatlerden ve batıl inançlardan korunabilmenin en emin yolu, Kuran ve sahih sünneti esas almaktır" (Mehmet Nuri Yılmaz, Hürriyet Gazetesi 4 Şubat 2005).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesine bakıldığında toplum arasında yaşayan batıl inançların neler olduğu tespiti yoluna gidilmiştir. Bu çalışmalar sonunda toplumun batıl itikatlardan nasıl kurtulması üzerinde değişim ve dönüşüm kararları verilmiştir.

Bireyin tek başına yapması çok zor olduğu için devlet, toplumun hayat görüşünde “Hayatta en hakiki mürşit ilim” temel hayat görüşünü ve batıl itikatlardan uzak din anlayışını zihniyet olarak yerleştirmek istemiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş felsefesi; cehaletle, bilgisizlikle, yoksullukla, batıl inançlarla savaşarak -Farabi'nin ileri sürdüğü El-Medinetü'l Fazıla/Erdemli Devleti adlı eserinde de belirttiği gibi -daha medeni, daha mutlu, daha erdemli toplum meydana getirmektir.

Kaynakça

- Arısan, Kazım, (1992), *Geçen Yüzyılda İstanbul'da Ebeler ve Doğum, I. Türk Tıp Tarihi Kongresi*, Türk Tarih Kurumu yayımları, Ankara.
- Arslan, Mustafa, (2004), *Türk Popüler Dindarlığı*, Dem, İstanbul.
- Atatürk, *Söylev ve Demeçleri*, II, III.
- Ateş, Süleyman, (01. Aralık 2003), *Vatan Gazetesi*.
- Ayberk, Nuri Fehmi, (1935), *Türkiye'de Trahoma ve Trahom Mücadelesine Genel bir Bakış*, Altıncı Ulusal Türk Tıp Kurultayı, Kader basımevi, İstanbul.
- Baytop, Turhan, *Türk Eczacılık Tarihi*, İstanbul Üniversitesi yayımları, İstanbul, 1985.
- Çantay, Gönül, (1992). *Anadolu'da Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları*, Ankara.
- Celal Nuri (İleri) (1992), *Atatürk Devri Fikir Hayatı, Milletın Tecdidı*, Ankara.
- Dr. Besim Zühtü, (1922/1338), *Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası Hamidabad (Isparta) Sancağı*, Ankara.
- Dr. Hıfzı Nuri, (1995), *Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası, Kayseri Sancağı, 1922*, (Sadeleştiren Zübeyir Kars (Saltuklu) Kayseri Ticaret Odası Yayımı, Kayseri).
- Eliade, Mircea, (1992), *İmgeler ve Simgeler*, çev., Mehmet Ali Kılıçbay, Gece yay.
- Hançerlioğlu, Orhan, (1999), *Felsefe Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- James G. Frazer'in, (1991), *Altın Dal Dinin ve Folklorun Kökenleri*, çev, Mehmet H. Doğan, Payel yayım, C.I.
- Ersoy, Mehmet Akif, (1987), *Safahat*, Düzenleyen, M. Ertuğrul Düzdağ, Kültür ve Turizm Müdürlüğü yayımları, İstanbul.
- Dr. İbrahim Ethem, (1341-1925) ,*Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası, Bayezid Vilayeti*, Türkiye Cumhuriyeti Sıhhiye ve Muaveneti İctimaiye Neşriyatından İstanbul,).
- İnan, Abdulkadir, (2015). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 8 baskı, Ankara,
- Dr. Kemal, (1922), *Türkiye'nin Sıhhi ve İctimai Coğrafyası Kastamonu Sancağı*, Ankara
- Kur'an-ı Kerim, (2000), (Muhammed Esed, Tercüme, Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İşaret yayımları, İstanbul.
- Dr. Muslihiddin Safved, (1341/1925), *Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası, Ankara Vilayeti*, İstanbul.
- Kars, (Saltuklu) Zübeyir, (1999) *Milli Mücadele'de Kayseri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara..

- Kars,(Saltuklu) Zübeyir, (2000) *Kayseri Mutasarrıfı, Adana, Konya ve Sivas Valisi Ahmet Muammer Beyin Kayseri'nin Çağdaşlaşmasına Katkıları*, III. Kayseri Ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri, Erciyes Üniversitesi Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkezi Yay, Kayseri.
- Kars, (Saltuklu) Zübeyir, (2004), *Ankara'nın başkent Olduğu Yıllardaki Eğitim, Sağlık ve Sosyal Durumu Üstüne*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt, xx, Mart, Sayı 58, s, 119).
- M. Şemsettin (Günaltay), (1332), *Hurafatdan Hakikate*, İstanbul.
- Öner, Necati, (1995), *Felsefe Yolunda Düşünceler*. Millî Eğitim Bakanlığı yayımları, İstanbul.
- Ragıbu'l İsfehani, *Müfredat*, (çev.,Yusuf Türker) Pınar Yayınları, İstanbul.,
- Sarı, Nil, (1992), *Pertevniyal Valide Sultan'ın Medine-i Münevvere'de Yaptırdığı Hastane*, I. Türk Tıp Tarihi Kongresi, Türk Tarih Kurumu yayımları, Ankara.
- Straus, Claude Lévi, (1983), *Din ve Büyü*, çeviren, Ahmet Güngör, Yol yay, İstanbul.
- Yalın, Cevat, (1992), *15. Yüzyılda Osmanlılarda Kulak hastalıkları Tedavi ve Cerrahisi*, I. Türk Tıp Tarihi Kongresi, Türk Tarih Kurumu yayımları, Ankara.
- Yılmaz, Mehmet Nuri, (4 Şubat 2005), *Hürriyet Gazetesi*.